

ACHTER DE SCHERMEN

NIEUWSBRIEF VAN HET WILLEM ELSSCHOT GENOOTSCHAP

Smakelijke primeur voor Rotterdam

In dit nummer

Smakelijke primeur voor Rotterdam

‘Patrick Janssens is eigenlijk een soort Willem Elsschot’

PETER VANDERMEERSCH

Elsschot, Antwerpenaar in hart en nieren

PATRICK JANSSENS

‘Souvenir oan ons Vokke’

GASTON DURNEZ

Wandeling met Elsschot

FLORA MEYER

Het favoriete Vlaamse boek

Kaas: ‘verplicht managementboek’

De Willem Elsschot Bibliotheek

Zaterdagmiddag 21 september 2011 verzamelden zich tientallen Elsschotliefhebbers bij het Rotterdamse hotel New York voor een boottocht, aangeboden door het Havenbedrijf Rotterdam. Ze gingen aan boord van de MS Contessa, waar Elsschotbiograaf Vic van de Reijt vertelde over de Rotterdamse periode van Willem Elsschot en speciaal over de Werf Gusto. Mede door de rijkelijk aanwezige hapjes en drankjes werd het een geslaagde prelude op het eerste Nederlandse Willem Elsschot Benefietdiner in Rotterdam, 's avonds in de Burgerzaal van het Stadhuis aan de Coolsingel.

‘Er zijn vele banden tussen Rotterdam en Antwerpen,’ aldus Rotterdams burgemeester Ahmed Aboutaleb. ‘Natuurlijk zijn we verbonden door trein en snelweg, maar toch vooral door de vriendschap. En door de personen die we delen. Bijvoorbeeld heel lang geleden: Johan van der Veeke, de grote man van de VOC hier in Rotterdam, of recenter de dichter Ramsey Nasr. Maar ook Willem Elsschot delen we, hoewel die toch vooral Antwerpenaar was en maar een klein stukje Rotterdams. Zijn wieg stond in Antwerpen, dat is waar, maar zijn huwelijksbed stond in Rotterdam.’

Nadat de burgemeester een pleidooi had gehouden voor de ‘kapsalon’, een gerecht dat in Rotterdam is uitgevonden, wisselden eten en sprekers elkaar af. Dit keer sprak Vic van de Reijt over zijn kersverse biografie van Elsschot, terwijl ds. Nico ter Linden zijn boek *Een zoekende ziel*, over Elsschot en het geloof, nader toelichtte. De hoofdspreker van de avond was echter Antwerpens burgemeester Patrick Janssens, ingeleid door Peter Vandermeersch, de Vlaamse hoofdredacteur van de Nederlandse krant *NRC Handelsblad*. Hun toespraken staan op de volgende pagina's in extenso afgedrukt.

De burgemeesters Janssens en Aboutaleb

‘Patrick Janssens is eigenlijk een soort Willem Elsschot’

Peter Vandermeersch

De verhouding tussen Nederland en Vlaanderen zal er altijd een van onstuimige liefde zijn. We zijn al vierhonderd jaar passioneel verliefd op elkaar. Nederlanders, zo heb ik het voorbije jaar met veel genoeg mogen vaststellen, hebben een veel grotere belangstelling voor bijvoorbeeld de Vlaamse geschiedenis, cultuur en media dan de Vlamingen eigenlijk beseffen. En veel Vlamingen die ik hier zo goed als dagelijks tegen het lijf loop, zijn dankbaar voor en lopen hoog op met de geweldige kansen die dit land hen geeft. Vlaanderen en Nederland zijn zo passioneel verliefd zelfs, dat de kopjes en de borden weleens door de kamer vliegen. Omdat we elkaar graag zien zijn we na ons huwelijk tussen 1815 en 1830 gescheiden om een soort lat-relatie aan te gaan. We zijn netjes naast elkaar blijven wonen.

Nu en dan jennen we elkaar nog wat door een stukje Schelde af te sluiten, een bank van elkaar af te snoepen, een polder onder water te zetten of een stukje Betuwelijn niet aan te leggen. En onze havens Antwerpen en Rotterdam, heren Janssens en Aboutaleb, werken wel goed samen maar proberen elkaar nu en dan nog eens stilletjes de loef af te steken.

Maar in het algemeen gaat het er fijn aan toe in onze lat-relatie. Met veel belangstelling blijven we over de heg

van de tuin naar elkaar kijken. Zo kijkt men het jongste jaar vanuit de Vlaamse kant van de relatie wat nieuwsgierig naar die rare gedoogconstructie die hier in Nederland de eerste liberale premier sedert mensenheugenis moet stutten. En kijken de Hollanders vol onbegrip naar het geklooi van de Belgische politiek, waar men pakweg vijfhonderd dagen na de verkiezingen nog steeds aan preliminaire besprekingen bezig is, en de echte kabinetsformatie nog moet beginnen. Vanuit het Zuiden kijkt men jaloers naar het Noorden, waar de nationale voetbalploeg San Marino opzij zet met 11-0 in het weekend

waarin België er niet in slaagt om Azerbeidjan opzij te zetten. En vanuit het Noorden blijft men zich tevergeefs afvragen hoe die Belgen er toch in blijven slagen om zo lekker te leven in zo'n raar landje.

Maar, dames en heren van dit eerbiedwaardige gezelschap, laat mij over iets duidelijk zijn. Ik ben ervan overtuigd dat wij, Vlamingen en Nederlanders, meer delen dan niet delen. En een van de

LIJMEN BIJ DWAALLICHT

HET MENU

Arcobello-prosecco vino Frizzante met aperitiefhapjes

Verwelcoming door Ahmed Aboutaleb, burgemeester van Rotterdam

Inleiding door Cyriel Van Tilborgh, voorzitter van het Willem Elsschot Genootschap

Presentatie van 'Elsschot. Leven en werken van Alfons De Ridder' door de officiële biograaf Vic van de Reijt

Visfantasie
tonijn op een bedje van rucola met een wasabi-gembervinaigrette, rouleaux van gerookte zalm met groene aspergekopjes en verse dille
gemarineerde gamba met wilde spinazie, pijnboompitjes en chips van knoflook

Toespraak door Patrick Janssens, burgemeester van Antwerpen, 'Elsschot: Antwerpser kan niet'

Ingeleid door Peter Vandermeersch, hoofdredacteur van NRC Handelsblad

Gebraaseerde parelhoenfilet met een farce van pistachenoten, bospaddenstoeltjes en olijven op een risotto van parelgort, met seizoensgroenten en een romige Toscaanse pestosaus

Toespraak door Nico ter Linden, emeritus-predikant en auteur 'De zoekende ziel van Willem Elsschot'

Ingeleid door Peter Vandermeersch

Fluwelen panna cotta met een compositie van rood fruit
Fairtrade koffie en thee van Simon Lévelt met friandises

WIJNEN

*Louis Pierre Fils Chardonnay
Louis Pierre Fils Merlot*

DE CADEAUS

Nico ter Linden, *Een zoekende ziel*
Achter de schermen. Nieuwsbrief van het Willem Elsschot Genootschap
Tafelen voor Elsschot, met tafelspeeches van Peter Vandermeersch, Steve Stevaert, Yves Leterme, Kris Peeters, Rik Torfs & Peter van Straaten
Peter de Bruijn, *Alfons De Ridder in Rotterdam*

WILLEM ELSSCHOT GENOOTSCHAP
BENEFIETDINER 2011

mensen die we delen is zonder twijfel Willem Elsschot en we delen ook zijn erfenis.

De Vlaming staat op de achtste plaats van de canon van de Nederlandse letterkunde, na Multatuli, Joost van den Vondel, de auteur van Van den Vos Reynaerde, Louis Couperus, Gerard Reve en P.C. Hooft. Maar lang voor Claus, Mulisch, Hermans, Gezelle of Huizinga.

Om de herinnering aan deze Elsschot te eren en zijn relevantie voor onze hedendaagse maatschappij blijvend te duiden, organiseert het Willem Elsschot Genootschap sedert 2001 in Antwerpen jaarlijks een benefietdiner. U ziet het, beste Nederlandse vrienden, wij Vlamingen zijn niet zo van symposia, academische zittingen of congressen. Wij zijn van ontbijtlezingen, lunchpraatjes en benefietdiners. Er moet iets te eten wezen.

Tussen 2001 en 2011 hebben vijftien sprekers de lege ruimte tussen de gangen van het diner in Antwerpen opgevuld. Premiers, burgemeesters, ministers, een Europees Commissaris en een Europees president, zelfs een journalist verlichtten ons over Elsschot. Met Frits Bolkestein en Job Cohen mochten we in Antwerpen zelfs twee Nederlanders ontvangen. Maar de allereerste die ons in 2001 op het eerste benefietdiner in Antwerpen toesprak, was niemand minder dan de Antwerpse burgemeester Patrick Janssens. Hij gaf de aftrap van de Antwerpse serie en daarom is het zo mooi dat ook hij hier vanavond als eerste de Rotterdamse reeks inzet.

Dat, beste mensen, is natuurlijk niet toevallig. Want Patrick Janssens is eigenlijk een soort Alfons De Ridder, alias Willem Elsschot. Elsschot was een zakenman en

marketeer, een fusie van een Boorman en een Laarmans, een creatieve en vasthoudende reclameverkoper. En zijn hart lag bij de schone letteren.

De parallellen met Janssens, die overigens eergisteren 55 werd, zijn treffend. Patrick Janssens groeide op in Antwerpen Zuid als zoon van een slager, een beenhouwer zeggen ze bij ons. Hij studeerde sociologie en verdiepte zich in de economie en de politicologie, deed een tijd aan wetenschappelijk onderzoek, specialiseerde zich in marktonderzoek en opiniepeilingen en verzeilde in de jaren negentig bij het uitstekende reclamebureau VVL/BBDO. Kortom: hij werd reclameverkoper. Zijn product mocht dan wel niet het Algemeen Wereldtijdschrift zijn, maar wel merken als Volvo, Apple en Douwe Egberts. En, dames en heren, hij kreeg ook een ander merk voor de kiezen als reclameadviseur. Hij deed de campagnes van de Socialistische Partij.

Dat deed hij zo voortreffelijk dat de partijtop hem vroeg om niet alleen reclame te maken voor de SP, maar er ook het boegbeeld van te worden. En dus werd hij in 1999 voorzitter van de Vlaamse sociaal-democraten, een job die hij vier jaar later zou inruilen voor de burgemeesterssjerp van Vlaanderens grootste stad, Antwerpen. Toen hij in 2006 Filip Dewinter van het Vlaams Belang de loef afstak in de race naar het Antwerpse Schoon Verdiep – de overdonderend mooie plek waar de burgemeester kantoor houdt – werd hij net niet heilig verklaard.

Maar voor ons, Elsschottianen, natuurlijk ook de stad waar Elsschot een bepalend deel van zijn leven doorbracht. Het is niet toevallig dat het eerste exemplaar van

de biografie van Elsschot van Vic van de Reijt vorig jaar aan Patrick Janssens werd overhandigd.

Maar is Janssens enkel een soort Boorman en toevallig de burgemeester van de stad waar Elsschot zo lang woonde? Neen, hij is voor dit gezelschap veel meer.

Toen hem niet zo lang geleden gevraagd werd naar zijn favoriete auteur – je vindt het filmpje nog steeds op YouTube – zei Janssens zonder aarzelen: Willem Elsschot, omdat, ik citeer ‘hij geen woord te veel gebruikt’ en omdat ‘hij een beperkt oeuvre heeft’. De lezing over Elsschot die Janssens in 2001 hield, heette niet toevallig ‘Minder is meer’.

Wat leest Janssens nog meer? Met politieke boeken loopt hij niet hoog op. ‘Na één hoofdstuk heb je ze meestal uit’, liet hij ooit optekenen. In plaats daarvan leest hij literatuur.

Het feest van de bok van Mario Vargas Llosa noemt hij een van de beste boeken die ooit geschreven zijn. Want, zo zegt hij, ‘van goede literatuur leer je veel meer dan van wetenschappelijke boeken. Vargas Llosa is daar de absolute meester in. Als je zijn boeken leest, leer je meer over macht dan van Machiavelli’. Verder vind je in de boekenkast van Janssens opmerkelijk veel werken over architectuur, boeken over voetbal – Janssens support heel hard voor Beerschot en was zelf geen onverdienstelijk speler – en veel literatuur: gaande van Tom Lanoye, over Umberto Eco tot Germaine Greer en een mooie collectie strips gaande van Suske en Wiske tot Franse en Italiaanse erotische strips, maar daar gaat Janssens het een andere keer over hebben.

In het Vlaamse blad *Humo* zei Patrick Janssens ooit: ‘Ik wil altijd gelijk hebben en ik wil altijd gelijk krijgen.’ ‘Is dat niet arrogant?’, vroeg *Humo*.

‘Ik wil gelijk krijgen door mensen ervan te overtuigen dat wat ik voorstel juist is. De essentie van leiderschap is: “Ik weet waar we naartoe moeten, en ik kan jullie daar brengen als jullie naar mij luisteren.” Is dat hoogmoedig? Ja, natuurlijk.’

Beste mensen, laat ons dan luisteren naar Patrick Janssens.

Elsschot, Antwerpenaar in hart en nieren

Patrick Janssens

Sinds zijn oprichting in 1999 heeft het Willem Elsschot Genootschap een gestage groei gekend. Hetzelfde geldt voor het in Antwerpen en tot ver daarbuiten ondertussen legendarische benefietdiner. Dat succes is in grote mate te danken aan het hoge inschrijvingsgeld voor zowel het genootschap als het diner. Aanvankelijk was dit natuurlijk een grote handicap voor Nederlandse Elsschotliefhebbers en het heeft dan ook enige tijd geduurd vooraleer ook jullie in steeds groteren getale lid werden en naar Antwerpen afzakten. Voor het benefietdiner tenminste, want om zich te amuseren komen Nederlanders natuurlijk al langer naar Antwerpen. ‘Ollanders’ worden jullie bij ons meestal genoemd, ongeacht of je van boven de Moerdijk komt of niet – alleen voor Zeeuwen willen we wel eens een uitzondering maken, maar alleen als ze zich niet te hard verzetten tegen de uitdieping van de Westerschelde.

Toen Cyriel Van Tilborgh me vroeg om hier bij het eerste Rotterdamse benefietdiner een tafelrede te houden – net zoals hij me dat tien jaar geleden voor het eerste Antwerpse diner vroeg – heb ik niet getwijfeld. Wie tot op vandaag nog niet in Antwerpen heeft mogen spreken, moet zich echt zorgen maken over zijn culturele en algemeen maatschappelijke impact. Volgend jaar zijn er gemeenteraadsverkiezingen in Antwerpen. Met de almaar groeiende populariteit van Bart De Wever maakt zelfs mijn moeder zich zorgen over mijn politieke toekomst. Misschien is dit dus mijn enige kans om ook in Rotterdam over Elsschot te spreken.

Na elf diners in Antwerpen, na de publicatie van de langverwachte biografie van Elsschot en de geannoteerde heruitgave van zijn volledig werk, en na de grote stroom aan andere publicaties, moet u echter begrijpen dat ik u weinig nieuws over Elsschot zal kunnen vertellen. Er is ondertussen veel meer over Alfons De Ridder gepubliceerd dan hij zelf onder de naam Willem Elsschot ooit geschreven heeft. Alles is dus gezegd. Meer zelfs, volgens De Ridder is er ongetwijfeld al veel te veel gezegd. Hij was immers een man van weinig woorden. Daarvan getuigen niet alleen zijn uitgepuurde novellen maar ook de weinige woorden die hij bij publieke toespraken gebruikte.

De Ridder was bijzonder kort van stof als hij gehuldigd werd of moest spreken. Zo ook bij de huldiging op zijn 75ste verjaardag op het stadhuis van Antwerpen. Hij

bedankte kort de aanwezigen om dan als volgt te besluiten: ‘Het zou overbodig zijn mijn toespraak, die trouwens nooit zo welsprekend zou zijn als de uwe, mijnheer de burgemeester, om die nog langer te rekken. Voilà;’¹ En daarmee moest men het stellen.

Daarom wil ik u niet zozeer onderhouden over één of ander aspect van het werk van Elsschot. Wel wil ik ingaan op een netelige kwestie die zich vanaf vandaag, met name met het initiatief van dit diner, in alle hevigheid stelt. Was Elsschot wel een Antwerpenaar? En zo ja – want uiteraard zal ik u ervan proberen te overtuigen dat het antwoord volmondig ja luidt – waarom dan wel?

Eerst heb ik de vraag formeel gesteld aan ons stadsarchief. Daar werd me de bijzonder mooie geboortekarte van Alfons De Ridder getoond. Hij werd op 7 mei 1882 geboren in het ouderlijk huis aan de De Keyserlei. Dat staat vast, ook al was zijn vader niet zo gehaast om die geboorte aan te geven. In het register zijn immers tal van kinderen die geboren werden na Alfons, voor hem gere-

gistreerd. De Ridder is ook in Antwerpen gestorven, op de gezegende leeftijd van 78 jaar. Op 31 mei 1960 om precies te zijn. Hij ligt begraven op het ereperk van het Schoonselhof, het Antwerpse Père Lachaise. Voor zover u aan een en ander mocht twijfelen, heb ik voor elk van u een reproductie uit ons geboorteregister meegebracht. U moet hier in Rotterdam heus niet denken Elsschot van ons te kunnen afpakken.

Maar is dat wel voldoende om Elsschot als Antwerpenaar te catalogeren? Er zijn misschien toch wat redenen tot twijfel.

Waar komt die twijfel dan vandaan? Het is Antwerpenaar en Elsschotkenner Eric Rinckhout die hem zaait in zijn overigens voortreffelijke *Grote Antwerpse Willem Elsschot Atlas*. Op pagina 10 schrijft hij: ‘Wanneer Wil-

lem Elsschot geboren werd, is moeilijk vast te stellen. Was het al Elsschot die in 1902 romantische gedichten en sonnetten schreef? Hij ondertekende ze nog met ‘A. De Ridder’. Vermoedelijk is Elsschot ter wereld gekomen in 1910 in Rotterdam, terwijl hij zijn debuutroman *Villa des Roses* schreef.’ Kijk, dat kan nu echt alleen een Antwerpenaar: zo je eigen ruiten ingooien. Ik zie Mart Smeets nog niet zo gauw schrijven dat ‘de voetballer Jan Mulder’ in Anderlecht geboren werd omdat hij daar pas echt doorbrak. En dat lepe onderscheid tussen Alfons De Ridder en Willem Elsschot helpt natuurlijk niet. Niet dat het op mij zo’n indruk maakt. Net zo min als in Rotterdam, ontbreekt het in Antwerpen niet aan buitenlanders die verschillende namen gebruiken om bij de overheidsinstanties – in vele gevallen de politie – twijfel te zaaien over hun nationaliteit. Maar Rinckhout is niet alleen. Ook Ida De Ridder, de twee jaar geleden overleden jongste dochter van Elsschot, schrijft het: ‘In Rotterdam werd Elsschot geboren. Hij schreef er enkele van zijn beste gedichten én zijn tijdloze *Villa des Roses*. Zijn collega en goede vriendin Anna van der Tak, aan wie hij het werk opdroeg, moedigde hem aan om zijn Parijse ervaringen, waarover hij graag vertelde, op te schrijven.’²

De twijfel blijft dus overeind: was Willem Elsschot nu een Antwerpenaar of misschien toch een Rotterdammer? Ik ben te rade gegaan bij Google. Als je in de zoekmachi-

AKTE *2991*

GEMEENTEBESTUUR VAN ANTWERPEN.

Den *10* cer maand *Mai* van het jaar **DUIZEND ACHT HONDERD TWEE EN TACHTIG** ten *2* ure des middags;

Geboorteakte van *Alphonse Josephus De Ridder*.

op *7* *Mai* dezes jaars, ten *10* ure des *voor.* middags alhier geboren, *veilige* } zoon } doofter van

oud *38* jaar, geboortig van *Deeken* provincie *Antwerpen* al *hier* gehuisvest, en van

Adela Van Olt } vrouwe } van

zijne echtgenote, oud *39* jaar, geboortig van *Westerbe* provincie *Antwerpen* } Al zoo verklaard

in het bijzijn van *Maes, Alphonse* } oud 37 jaar

en van *Thedrus Soenan* } oud 25 jaar

beiden alhier getuist. Aldus ten Stadhuis in dubbel opgemaakt door mij ondertekende, Schepen der stad Antwerpen, bevoordigt gedelegeerden

Ambtenaar van den burgerlijken stand, zijnde het kind aan mij vertoond; alles volgens de aangifte gedaan door genelden vader

en na voorlezing tezer (1) hebben de comparanten benevens mij geteekend.

(2) behalve den *_____* welke hertoe aanzoekt zijnde, verklaard heeft niet te kunnen schrijven.

(3) hebben de comparanten verklaard niet te kunnen schrijven. ( )

(4) behalve den *_____* welke benevens mij heeft geteekend.

WONING DER OUDERS.

De Keywoelen Straat *Markt* Plaats *N° 32 S° 6* Handteekeningen

_____ Verklaarder *Ch. J. Kind der*

_____ 1^e getuige *_____*

_____ 2^e getuige *Jh. Storme*

Huwelijksakte der Ouders: Jaar *1869* N° *Poussel*

© Sadsarchief Antwerpen, Minuten van geboorteakten, MA-BS-A # 379, nr. 2591

ne ‘Elsschot’ en ‘Antwerpen’ intikt, krijg je niet minder dan 85 700 resultaten. Dat ziet er goed uit voor Antwerpen, denk je dan. Tot je ‘Elsschot’ en ‘Rotterdam’ intikt: 155 000 resultaten, bijna dubbel zoveel. Maar de vraag was uiteraard niet of er een associatie bestaat tussen Elsschot en Antwerpen of Rotterdam. De vraag was of Elsschot een Antwerpenaar is. We tikken daarom ‘Elsschot’ en ‘Antwerpenaar’ in en krijgen 4800 resultaten tegenover 2050 voor ‘Rotterdammer’. Dat is al beter. Maar Google blijft een beetje een loterij, dat blijkt wel als je ‘Alfons De Ridder’ samen met ‘Antwerpen’ of ‘Rotterdam’ ingeeft. Zeker proberen, je zal versteld staan van de resultaten.

Laat ons de formele kant van de zaak echter even achterwege laten en een meer fundamentele vraag proberen te beantwoorden: Was Elsschot een Antwerpenaar in hart en nieren? Daartoe moeten we eerst het antwoord geven op de vraag: Wat is dan juist een Antwerpenaar en hoe onderscheidt hij zich van anderen? Vele Vlamingen geraken dan niet verder dan: ‘Er zit daar iets in het water.’ En toch is die vraag niet zo moeilijk te beantwoorden. Een tijdgenoot van Elsschot, Emmanuel De Bom, jarenlang stadsbibliothecaris in Antwerpen en correspondent van de *Nieuwe Rotterdamse Courant*, schreef in 1928 het verrassend actuele boekje *De psychologie van den Antwerpenaar*. Er werden slechts 750 exemplaren van gedrukt ‘op Hollandsch papier van Pannekoek’. In een antiquariaat tikte ik een paar jaar geleden voor 6 euro nummer 617 op de kop. Alfons De Ridder heeft De Bom ongetwijfeld veel gezien en gesproken want ze maakten beiden deel uit van de groep van de Kapel, een plek waar vrijzinnigen en anarchisten elkaar ontmoetten. Ook Frederik van Eeden kwam er ooit spreken.

Wat schreef De Bom meer dan 80 jaar geleden over de psychologie van ‘den Antwerpenaar’?

‘Antwerpen is een wereld-stad en Antwerpen is een provincie-stad. Een stad van groot gebaar en brede manieren, een grootscheepse stad; ik waag de woordspeling. Maar ook zeer: een provinciestad, zeer provinciaal.’³

‘Die stroom, die haven, ze dwingen den Antwerpenaar om ver-uit te kijken... Hij kan, hij mag niet klein zien... Thuis, in zijn familiale omgeving, is hij de man van den kleinen kring, waar hij voor leeft, waar tegenover hij zijn plichten heeft.’⁴

‘...hij voelt een wereld, waar hij aan verbonden is door geheime draden. Hij voelt het, zelfs als hij het niet weet. En daarom is de Antwerpenaar van huis uit een verre-kijker, een visionair, een begriper van de dingen die uit de verte naar hem toekomen.’⁵

De Bom schrijft niet alleen over de psychologie van de Antwerpenaar maar ook iets over de band die zoveel Nederlanders met Antwerpen hebben: ‘Calvinistische Hollanders, die thuis een beetje streng gehouden worden, voelen zich opgelucht in die gulle stad: ze waardeerden

lang de knusse gelegenheid om hier even te komen zondigen.’⁶ En verder:

‘Die behoefte aan het plezante, kan ze meer drastisch geuit worden dan in ’t geval van die Antwerpsche volksmensen, die, na de vlucht uit Antwerpen in 1914, toen onze stad gebombardeerd werd, zich bij een Hollandschen plattelandsburgemeester aanmeldden, met het dringend verzoek, om hun spoedig aan een lokaal voor hun danspartijen te helpen?’⁷

Als we de analyse van De Bom naast het werk van Elsschot leggen, kunnen we niet anders dan concluderen dat onze geliefde schrijver door en door het profiel van de Antwerpenaar heeft. Net zoals Antwerpen is Elsschot tegelijk internationaal, open en op de wereld gericht... en provincialistisch. Denk maar aan de Parijse novelle *Villa des Roses*, de analyse van de internationale politiek in *Tsjip*, de maritieme sector in *Een Ontgoocheling*. Maar in *Een Ontgoocheling* is Louis De Keizer wel een doodbraaf burgermannetje. Hetzelfde geldt voor Laarmans in zijn vele gedaanten, bijvoorbeeld als hij in *Het Dwaallicht* een avondlang op zoek gaat naar zakkennaaster Maria Van Dam samen met drie aangespoelde Afghanen. Nergens blijkt beter dat Elsschot tegelijk anarchist en braaf burgermannetje is, zoals zovele Antwerpenaren.

Maar toch hebben we de essentie nog niet aangeraakt van het belangrijkste kenmerk van de meest talentvolle Antwerpenaars – tot wie Alfons De Ridder zeker behoorde.

‘Er is een vrije blijheid, een open tevredenheid, een gulle voldaanheid in den Sinjoor, die, zelfs in zijn nederigste en geringste exemplaren, nog iets van “den heer” in zich voelt. Trots, om een zekere bereikte harmonie, een niet ten koste van al te zwaren arbeid veroverd bestaan... De weelde komt immers van uit de Schelde op hem toegestroomd, en vandaar die gulheid, die mildheid, die fleurige overvloedigheid van het Antwerpsche karakter.’⁸

Hier komen we m.i. bij de kern van de zaak. Want wat schrijft De Bom hier – zij het enigszins omfloerst: Antwerpenaars zijn niet echt harde werkers. Aan talent en plezier geen gebrek maar ‘...niet ten koste van al te zwaren arbeid veroverd...’

De meest typische karaktertrek van een Sinjaar wordt weerspiegeld in onze kathedraal. Antwerpen is de stad met de mooiste anderhalve toren ter wereld; wij hebben onze kathedraal namelijk nooit afgemaakt. Dat is ook niet nodig. Iedereen kan immers zien dat niemand die ooit zou kunnen overtreffen. En dat is meer dan genoeg. Zodra iedereen beseft dat wij de beste zouden kunnen zijn – als we maar wilden en genoeg moeite deden – dan zijn we al content. ‘Och joenge as waa zouwe willen, dan zoude nogal wa zing.’

Recent werd deze typisch Antwerpse karaktertrek nog zeer duidelijk geïllustreerd toen de chimpansees uit de

*The leading publicity and
advertising-contractors in
Belgium, editors of the
Catalogue, are
La Propagande Commerciale
& ~~de~~ Courte rue des Claires
Antwerp
and 83 rue Royale, Brussels*

Handgeschreven advertenties van Elsschot in de officiële catalogus van de Wereldtentoonstelling 1930 in Antwerpen

Antwerpse Zoo het opnamen tegen de bonobo's van het Mechelse Planckendael. Ik lees u even voor wat hierover stond in *De Nieuwe Antwerpenaar*, het tweeweekelijks informatiemagazine van de stad Antwerpen. ‘Zes proeven beslisten wie de slimste, behendigste of meest tactische mensaap is. De bonobo's gingen lopen met de overwinning. Gedragsbioloog Jeroen Stevens is verrast. *We dachten dat de chimpansees een ruime voorsprong zouden hebben op de bonobo's. In Afrika gebruiken chimpansees immers werktuigen, bonobo's niet of nauwelijks. [...] Warre Borgmans, peter van de chimpansees, reageert toch trots. Ik onthoud vooral dat die mensapen erg intelligent zijn. Wat de Antwerpse chimpansees de das om deed? Misschien waren ze een beetje lui. Ze lieten zich niet opjagen door de competitie, zij stonden daar gewoon boven.*’⁹

Doet een en ander u al aan Elsschot denken? Volgens velen een van de beste, zoniet dé beste schrijver die de

Nederlandse literatuur heeft voortgebracht. Toch bevat zijn verzameld werk slechts elf verhalen en tweeëntwintig gedichten. In de editie die ik bezit op de kop achthonderd pagina's. Een doodwroeter kan je hem dus niet noemen. Heel lange periodes uit zijn leven heeft hij gewoon niet geschreven. Omdat hij geen zin had. Alles was gezegd. Zodra iedereen gezien had wat hij kon, was de lol eraf.

Vergelijk dat even met andere schrijvers uit ons taalgebied die volgens sommigen tot de top behoren:

- Hermans: *Uit talloos veel miljoenen* en *Onder professoren*: samen 790 bladzijden (evenveel als het hele oeuvre van Elsschot).
- Mulisch: *De ontdekking van de hemel*: 936 pagina's.
- Claus: *Het verdriet van België*: 774 pagina's en Claus zei zelf dat hij het eerder een novelle dan een roman vond.
- Tom Lanoye, ongeveer van mijn leeftijd en dus halverwege zijn loopbaan. Ik heb ongeveer alles wat hij gepubliceerd heeft in mijn boekenkast staan: samen 54,5 cm, meer dan een halve meter. Het verzameld werk van Elsschot in dezelfde boekenkast: 5 cm. Naar boven afgerond.

Mag ik misschien al die calvinistische Hollanders en Vlaamse wroeters en hemelverdieners even herinneren aan een simpele Antwerpse universele waarde. Het is niet om ter meeste. Het is om ter beste. Het is niet het harde werken dat telt. Het is het genieten. God kijkt niet de hele tijd even nauwkeurig. Er mag al eens gezondigd worden. En als God dat toch toevallig gezien heeft, kunnen we altijd nog gaan biechten.

*Il n'y a qu'un seul Livre d'Adresses
à Anvers. C'est l'édition Ratinckx
Frères – centenaire. La publicité fait
vendre !
Adresse : 8 Courte rue des Claires
Anvers*

Daarnet vergeleek ik de Antwerpse chimpansees met de Mechelse bonobo's. Laat ons Elsschot zelf eens met een Mechelse tijdgenoot vergelijken: de schilder en beeldhouwer Rik Wouters. Ik zie sommigen al de wenkbrauwen fronsen. Tijdgenoten? Wouters is gestorven in 1916 in Amsterdam (hij was krijgsgevangene nadat hij tijdens de Eerste Wereldoorlog naar Nederland gevlucht was) en Alfons De Ridder in 1960. Daar zit een halve eeuw en anderhalve wereldoorlog tussen, maar ze zijn wel allebei geboren in 1882. Elsschot werd 78 jaar en Wouters amper 33. Maar ze hebben meer met elkaar gemeen dan hun geboortjaar. Het zijn verwante zielen in de visie op hun artistiek product. Over Elsschot verscheen vorig jaar de biografie door Vic van de Reijt. Die hebt u natuurlijk allemaal gelezen en anders gaat u dat eerstdaags doen. Maar ook over Wouters verscheen dit jaar een voortreffelijke biografie door Eric Min. Ook die

moet u lezen trouwens. En u moet ook naar zijn overzichtstentoonstelling in Mechelen gaan kijken.

Wouters zei over zijn werk: 'Ik heb slechts één model: de natuur. Haar schoonheid is grenzeloos en ik verzeker u dat ik er genoeg grondstof zal uit halen om het naar mijn hand te zetten in vorm en verf.'¹⁰ Dat had De Ridder toch net zo goed over zijn schrijven kunnen zeggen? Zoals Wouters haalde Elsschot zijn inspiratie uit zijn directe omgeving. Maar ook technisch hadden ze wat met mekaar gemeen. Elsschot gebruikte niet meer woorden dan nodig. Lees er *Achter de schermen*, de ontleding van de inleiding tot *Tsjiip*, maar op na. Alles wat niet nodig was, werd geschrapt. Wouters gebruikte niet meer verf dan nodig. Opvallend veel van zijn canvas bleef wit, onbeschilderd. Zijn olieverfschilderijen hebben daardoor de lichtvoetigheid van aquarellen.

Nederlandse firma's hebben er belang bij zich voor hunne reclame in België te wenden tot La Propagande Commerciale, 8 Korte Klarenstraat, Antwerpen en 83 Koninklijke Straat, Brussel. Zij zijn dan zeker goed bediend te worden.

Wat was dan het grote verschil? Wouters werkte van 's morgens tot 's avonds. Hij maakte honderden schilderijen, schetsen, aquarellen en werkte noest aan zijn beelden. Letterlijk tot op zijn sterfbed. Verminkt door de operaties aan zijn door kanker geteisterde kaak maakte hij nog een bijzonder mooi en waardig zelfportret. Terwijl hij continu werkte, maakte zijn vrouw Nel af en toe een reisje naar Parijs, ging geregeld uit in Brussel, had wellicht af en toe een avontuurtje. Dat was bij De Ridder wel even anders. Vrouw aan de haard en vader op stap. Kortom: Wouters was een noeste Mechelse handarbeider en Elsschot een intellectuele Antwerpse *bon vivant*.

De biografie van Vic van de Reijt schenkt veel aandacht aan de zakelijke loopbaan van De Ridder. Hij moest wel of het zou een bijzonder dunne biografie geworden zijn. Ook daaruit blijft bij mij niet de indruk overeind van iemand die hard werkte of het leven erg *au sérieux* nam. Dat bleek trouwens al tijdens zijn studentenjaren. Talent

genoeg maar er de hele tijd de kantjes aflopen en vooral veel feesten en plezier maken. Ook niet erg fanatiek in zijn huwelijk met Fine. Nadat ze zwanger was geraakt, duurde het nog jaren vooraleer De Ridder zijn studies had afge maakt, met haar trouwde en zijn zoon Walter erkende.

Tot mijn verbazing lees ik hier en daar dat De Ridder hard werkte. Dat blijkt niet uit de mooie boekjes die dochter Ida schreef over haar vader en haar moeder. De dagindeling die je daaruit kan opmaken is niet bepaald stachanovistisch. Zijn fortuin heeft hij veeleer met talent dan met werkkraft vergaard.

*Le Didot-Bottin
est le plus ancien et le plus important
annuaire mondial Représenté en
Belgique par La Propagande Commerciale
83 rue Royale, Bruxelles*

Dat blijkt ook uit zijn werk voor de Antwerpse Wereldtentoonstelling van 1930. De documenten uit het stadsarchief van Antwerpen bewijzen dat De Ridder veel tijd en energie stak in het finaliseren van een zo goed en voordelig mogelijk contract voor het realiseren van de catalogus van deze tentoonstelling. Maar zodra dat contract binnen was, gooide hij er met zijn pet naar. De resultaten daarvan zijn op een verbijsterende manier te zien in de finale publicatie van de catalogus. Daarin staan exact 400 advertenties. 33 daarvan zijn advertenties voor *La Propagande Commerciale*, zijn eigen zaak. Het kan altijd dat advertentieruimte niet verkocht geraakt, hoewel een kleine 10% toch niet erg succesvol genoemd kan worden. Hallucinant is echter dat 12 advertenties gewoon slordig handgeschreven zijn. In de finale publicatie! In ieder geval wekt die catalogus niet de indruk dat De Ridder een noeste werker was die tot midden in de nacht het perfecte werk wilde afleveren. Je krijgt veeleer het beeld van iemand die snelsnel de laatste advertenties in mekaar flanste om op tijd aan zijn kroegentocht te beginnen.

Dat hij tot op het laatst nog brieven schreef om te lijmen zou volgens sommigen ook het bewijs zijn van grote werklust. Maar ook hier heb ik eens wat onderzoek gedaan. Hoe ging dat allemaal in zijn werk?

De Ridder verzorgde zijn relatie met de Antwerpse burgemeester Craeybeckx bijzonder goed. Er is wat briefwis-

*Si vous voulez vendre en Belgique
adressez-vous à
La Propagande Commerciale
8 Courte rue de Claires Anvers
83 rue Royale Bruxelles
Toute publicité!*

seling waaruit blijkt dat De Ridder aan de burgemeester de luxeuitgave van zijn gedichten als nieuwjaarsgeschenk zond (1955). Craeybeckx waardeerde die gedichten (o.a. omdat alleen het beste bewaard werd en andere dichters daar een voorbeeld aan konden nemen). Ook het verzameld werk kreeg de burgemeester cadeau (1957).

Maar de burgemeester werd ook vakkundig gelijmd en dat tot bijna letterlijk de laatste dag dat De Ridder leefde.

Ik lees u een brief voor die De Ridder aan Craeybeckx schreef op 25 maart 1960 (amper twee maand voor zijn overlijden):

Geachte Heer en Vriend,

Over enkele dagen zal het College van Burgemeester en Schepenen aan de bevoegde Directie opdracht moeten

geven om prijzen te vragen aan ‘bevoegde reclamefirmas’ voor het afsluiten van advertenties in de Beknopte Gids van de Stad Antwerpen.

Ik ben zo vrij er nogmaals aan te herinneren dat al de annonces in de reeds verschenen uitgaven (tot en met die van 1959) door mijn zoon Walter zijn gesloten. Zij vormen dus eigenlijk wat men in de assurantiewereld zijn ‘portefeuille’ noemt.

Ik durf dan ook hopen dat het College zal willen besluiten hem eenvoudig, zonder aanbesteding dus, te belasten met het vernieuwen van de door hem afgesloten publiciteitscontracten, wat niet meer dan billijk zou zijn.

Bij voorbaat dankend voor wat u ten gunste van dit gerechtvaardigd verzoek zoudt willen doen, teken ik, met hartelijke groeten,

Uw dw.

A. De Ridder

De Ridder kent het belang van relatiemarketing, zeker als contracten vernieuwd moeten worden, want op 20 april stuurt hij een gemotiveerde verontschuldigungsbrief naar Craeybeckx omdat hij niet aanwezig kan zijn op een lezing waar de burgemeester zal pleiten voor de oprichting van een Antwerpse universiteit. En... het werkt. Op 16 mei, een halve maand voor zijn overlijden, schrijft De Ridder een brief aan Craeybeckx om hem te bedanken:

Waarde vriend,

Mijn zoon en ik danken u en de heren leden van het College voor het vlelend vertrouwen in mijn zoon gesteld.

Ik ben er van overtuigd dat zij in hun verwachting niet beschaamd zullen worden.

Met hartelijke groeten,

Uw dw.

A. De Ridder¹¹

Twee weken later stierf De Ridder, op 31 mei 1960. Burgemeester Craeybeckx sprak op 4 juni het in memoriam uit.

Misschien dat u dat hard werken vindt, zo net voor de dood. Ik niet. Rik Wouters, dat vind ik hard werken tot net voor de dood. Rik was dan ook geen Antwerpenaar. In tegenstelling tot Elsschot.

NOTEN

- 1 *Ik dank u allen zeer*, p. 25.
- 2 *Fine*, p. 38.
- 3 *De psychologie van den Antwerpenaar*, p. 5.
- 4 *Idem*, p. 6.
- 5 *Idem*, p. 12.
- 6 *De psychologie van den Antwerpenaar*, p. 31.
- 7 *Idem*, p. 41.
- 8 *De psychologie van den Antwerpenaar*, p. 39-40.
- 9 *De Nieuwe Antwerpenaar*, nr. 48, p. 8.
- 10 *Rik Wouters. Biografie*, p. 33.
- 11 *Brieven*, p. 1057-1060

‘Souvenir oan ons Vokke’

Gaston Durnez

Wanneer het is gebeurd, en of het inderdaad gebeurd is, weet ik niet. Willem Elsschot zat eens in de trein van Antwerpen naar Brussel en las een Franse krant. Toen de kaartjesknipper binnenkwam en riep ‘Les billets s’il vous plaît’, gebaarde de grote schrijver van krommenhaas en las door. De kaartjesknipper riep nog eens, kreeg geen gehoor, tikte de dove op de schouder en riep met luide stem: ‘Monsieur, votre billet s’il vous plaît.’ Elsschot keek op en zei: ‘Ik verstoan oe nie!’ Verbluft reageerde de knipper: ‘Mais enfin..., monsieur, gij leest hier een journal français...’ Elsschot bleef onverstoord. ‘Doar hedde gaai gien zoake mee!’ zei hij. En las verder.

Ik heb het jaren geleden horen vertellen door wijlen Roger Binnemans, auteur en uitgever, die Elsschot persoonlijk had gekend en zelfs ooit met hem had onderhandeld over de werving van advertenties voor de socialistische uitgeverij ‘Ontwikkeling’. (Zo durfden uitgeverijen zich toen nog noemen!) Roger was een groot vat vol anekdoten, die hij met Antwerpse zwier kon rondstrooien. Hij heeft mij niet gezworen, dat het treinverhaal echt was. Maar ik was wel zeer geneigd hem te geloven. Zelfs als de geschiedenis onwaar zou zijn, is zij helemaal wààr! Zij beantwoordt aan het historische imago van de non-conformist en eigenzinnige flamingant die Elsschot was.

Nu de schrijvende reclameman bezig is, postuum zijn Sinjorenstad op stelten te zetten en zovele nieuwe lezers te lijmen voor zijn boeken, keer ik met hem even terug in de tijd toen ik een jonge verslaggever was. In de winter van 1960 stelde de Limburgse uitgeverij Heideland haar eerste ‘Vlaamse Pockets’ voor, eerst in Antwerpen, daarna in Den Haag. Een groepje Vlaamse auteurs en perslui reisde mee naar de Nederlandse Hofstad en de grote vedette was Willem Elsschot. Op een feestelijke receptie in de Belgische ambassade werd hij de hele tijd omringd door dames en heren met diplomatieke en artistieke gezichten die probeerden een geestig woord van hem op te vangen. Hij glimlachte tevreden, dronk rustig zijn jenevertjes en praatte de hele tijd zijn sterkste Aantwaarps. Hij, die in Rotterdam had gewerkt, kende beter Nederlands dan menige Hollander, maar hier, in de salons van het Noorden, speelde hij opzettelijk de man van het Zuiden. Een Sinjoor!

De Elsschot-anekdoten zijn talrijk en nu hij de status van een olympische schrijverskampioen heeft bereikt, groeien de verhalen nog in aantal en kleur. Een paar ervan hoorde ik van zijn collega maar niet meteen zijn

boezemvriend Gerard Walschap, die in Antwerpen zijn overbuur was. Kort na de Bevrijding kwamen zij elkaar tegen op straat en Elsschot zei: ‘Dag mijnheer Walschap (zij bleven elkaar beleefd ‘mijnheren’), wanneer zullen wij nu weer Duitsgezind mogen zijn?’... Later was Walschap betrokken bij pogingen om Elsschot lid te maken van de Academie, maar er waren leden die vreesden dat een ‘reclame-Boorman’ als hij, de reputatie van de instelling geen goed zou doen. ‘En dat’, zei Walschap, ‘waren geen katholieken die zo spraken’.

Zelf heb ik hem niet gekend, maar ik heb wel enkele mooie avonden doorgebracht bij zijn zoon Walter, die als twee druppels wijn op hem geleek. Walter had toen al een hoge leeftijd bereikt en noemde zijn vader nog altijd op zijn Antwerps ‘Ons Vokke’. Hij woonde in dezelfde kamers, waar het ene schilderijtje naast het andere hing, een hele wand vol. Over meer dan één kon hij een verhaal vertellen. Alsof hij een rondleiding door zijn herinneringen deed, nam hij mij glimlachend mee naar het kantoor van Vokke dat hij overgenomen had. Daar lagen de papieren, facturen, brieven, in hoge stapels op kasten en schrijftafel. Maar weinig of geen boeken. ‘Ons Vokke heeft veel gelezen, maar bewaarde vrijwel geen boeken’. Centraal in de zitkamer stond een hoge fauteuil, grijs van ouderdom, blinkend op de leuning en de hoeken. ‘Da’s die van Ons Vokke’, zei Walter. ‘Allez, oemda gaai het zijt, ge meugt er goan inzitte.’ Ik besepte welke grote eer ik genoot. Toen begon hij het peloton donkere flessen soldaat te maken dat in de buurt van de tafel op wacht stond. Tussendoor discussieerde hij met zijn vrouw over sommige souvenirs. Ik hoor hun stemmen nog hoog opstijgen: ‘Ons Vokke gink alle weken nor de cinema!’ – ‘Allez, Walter, wa zegdegaai na! Hij ging nooit!’ – ‘Hij gink alle weken!’ – ‘Hij gink nooit!’ – ‘Alle weken!’ – ‘Noeit!’ – ‘Allez, oem de veertien doagen dan...’ Toen wij ’s avonds laat opstonden om voorzichtig naar huis te gaan, keek hij rond alsof hij naar iets zocht. Hij nam de kurkentrekker die heel de tijd zo goed dienst had gedaan. ‘Hiersi! Nèmt die mee. As souvenir oan ons Vokke’. Het was een eenvoudige maar sterke kurkentrekker. Ik gebruik hem nog altijd als er serieus volk op bezoek komt waarmee je over goeie schrijvers kunt praten.

(Gaston Durnez publiceerde dit artikel eerder in *De Bond* (1 juni 2007), het blad van de Bond van Grote en van Jonge Gezinnen.)

Wandeling met Elsschot

Flora Meyer

Een wandeling met Elsschot, vanzelfsprekend is dat een wandeling door Antwerpen. Waar is hij anders thuis? O zeker, hij heeft in Parijs gewoond, zie maar o.m. zijn *Villa des Roses*, en in Rotterdam. Hier verhuisde hij zo vaak, dat zijn vrouw er de juffrouw zonder gordijnen heette en zijn oudste ging er op school, maar, zoals Den Haag de stad van Couperus was, is Antwerpen de stad van Elsschot.

Bij een vorig afscheid heeft hij het gezegd: Als u weer komt zal ik u eens Antwerpen laten zien, ook dat wat een vreemde anders nooit ontdekt.

Het is een uitverkoren dag. Er staat een stralende zon in het blauw, des te stralender omdat tegelijk driftige wolken door het ruim varen. Is dat niet de hemel waar Antwerpen altijd onder zou moeten liggen met zijn havenarbeid en tierige straten?

Op het kleine, driehoekige pleintje voor de machtige O.L.Vrouwenkerk met zijn zeven beuken beginnen we. Maar ondanks zijn uitgesproken liefde voor architectuur draait Elsschot de kathedraal net zo goed de rug toe als de fontein die Quinten Matsijs eens van het lichtigste smeedwerk heeft voorzien. We draaien een smalle, bochtige straat in, vol zon, lawaai en bezigheden. Waarom zij Korenmarkt heet kan geen mens meer weten, maar Elsschot wenkt al. Boven het groen geverfde houtwerk van een smalle deur staat Vlaeykensgang en het jaartal 1591.

Of mijn gids er vaak komt? Ik weet het niet, maar nooit zag ik iemand zo onbekommerd een vreemde klink lichten. Of het zijn eigen achterdeur is. En dat blijft zo, de hele tocht door. Dit oude Antwerpen, het is voor Elsschot één groot huis waar hij als lyceïst gespijgeld heeft, als student rondgelopen en dat hij kent van hoek tot gat.

In een hofje blijken we terecht te zijn gekomen, maar niet een met een ruime binnenplaats, dat je zo overzien kunt. 't Begint met enkel een nauw gangetje, waarboven je amper de lucht ontwaart en dat overgaat in een miniatuur-binnenplaatsje. Eén stap opzij en je komt weer in zo'n gangetje dat zich op dezelfde wijze verbreedt, en weer en weer, als verrassing na verrassing van een toverdoosje. Dan hier, dan daar gaat er een deur open en elke bewoonster kijkt zo hups verrast of wij hier reclameaanbiedingen kwamen rondbrengen en ze groeten: 'Madame.. madame!' Net zo kwiek en monter, hoop ik, antwoord ik: 'Madame..!'

Buiten zet Elsschot er de pas in. 'Van gedrentel word je doodmoe,' en zijn kleine, welgeklede figuur schiet

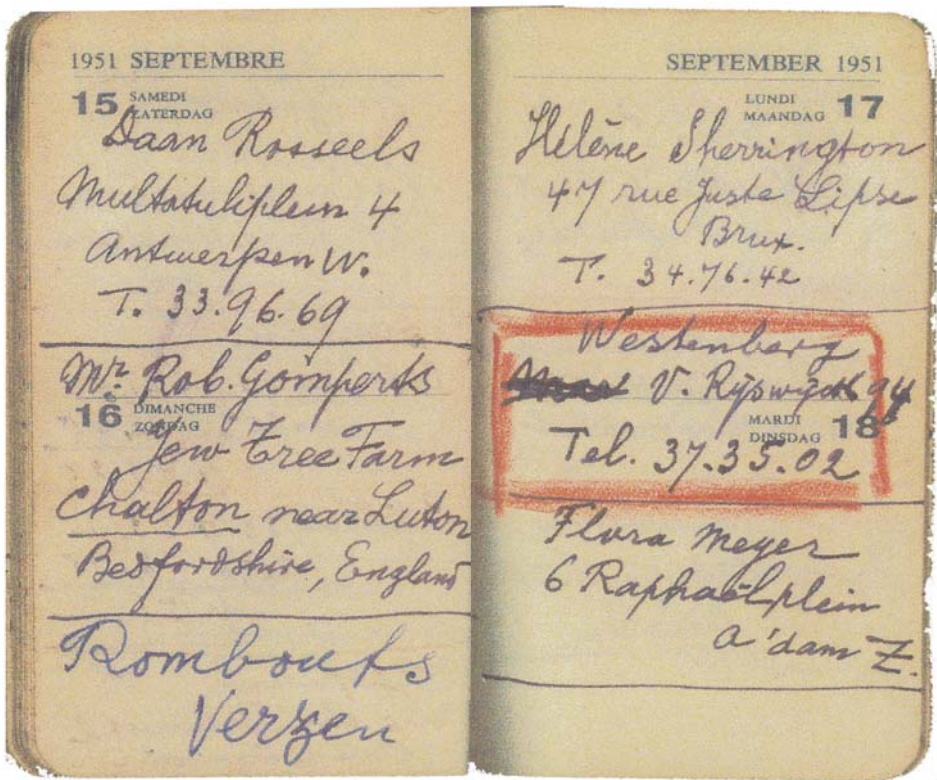
vooruit in de straat die nu lawaaiig en onverschillig lijkt. Maar hier, het Vleeshuis. Het is niet alleen een gaaf staal van Gotische stijl. Het is ook merkwaardig, want het heeft geen hoge spitsen maar lage bogen aan de ramen, die je net zo aan de zoldering terug vindt.

In een hoek ontdek ik een prachtige verzameling scheepsmodellen, de modellen die de reder vroeger eenvoudig maakte om zijn toekomstige klant precies te laten zien wat hij voor zijn waar zou krijgen. Maar zoiets interesseert Elsschot niet. Het gaat hem om een stuk sculptuur, en nu is hij geheel op dreef. Hier, tussen de grijze en zacht donderrode steen, die wenende ma

De Amsterdamse journaliste Flora Meyer (1912-1962) maakte in 1955 al wandelend door Antwerpen een interview met Elsschot, dat op 9 april 1955 in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* verscheen en dat hier opnieuw wordt afgedrukt. Ook deze foto van Elsschot werd door haar gemaakt, kennelijk in een onbewaakt ogenblik. Deze foto werd aangetroffen in een fotoalbum van Flora Meyer en is eigendom van antiquariaar De Friedesche Molen te Amsterdam.

Flora Meyer in het adresboekje van Elsschot.

donna. Wat heeft het kervende mes het hout hier goed getroffen. Wat een eenheid in de voortbrengselen der middeleeuwen. En dat staat nu in het vakgebouw van de slaggers...

Daar staan we opnieuw op de keien. Ja, letterlijk. Mijn hemel, wat een kinderhoofden. Ellendig voor smalle hakken. Maar hoe gelukkig voel ik me tegelijkertijd. Want hier, dat kan niet anders, dit moet de buurt zijn van zijn boek dat mij het liefst is, dat minimale geschrift waarin zoveel zonder woorden wordt gezegd, *Het Dwaallicht*.

Grijs, gesloten, uitgeblust, zo de hele buurt. Op een ding na, dat leven geeft: de namen van al die dranklokaliteiten. Ze zijn als uithangborden, geen pui is er zonder en geen taal haast ontbreekt. Het suggereert een internationaliteit als van tientallen vlaggen. Mocht ik vanwege het plaveisel iets over het hoofd zien, Elsschot is wel zo bereidwillig het me hardop voor te lezen, want al die namen roepen het grootste genoegen bij hem op en de man die daarnet nog warm liep voor de Gotiek hoor ik nu zeggen dat dit de mooiste verzameling is die je maar ergens in een havenstad kunt vinden.

'Kijk er es, Florida, Boston, New York. Ja. Dat daar is wel allemachtig huisbakken.' De kroeg die deze misprijzing moet incasseren heet gewoon maar Welkom en de ironie, in zoveel van zijn werk verscholen, heeft nu hardop geklonken.

Elsschot in de Vlaeykensgang.

Door een nietige ingang tussen de huizen slippen we naar binnen, komen op een mooie binnenplaats, aan de ene kant begrensd door vijf gelijke trapgevels, nog de Spaanse huizen geheten, aan de andere door een Dominicaner klooster, nu als bierpakhuis in gebruik, zodat er reusachtige tonnen op de binnenplaats liggen, waar Elsschot zijn knokkels even op moet laten spelen. De gang die dan leidt naar de kerk, waarvan Elsschot zegt 'te veel heiligen'; die gang vinden we beiden héél mooi. Niets dan allerlei grijzen, rustig, nooit doods. Langs een weg die volgens de schrijver geen twintig Antwerpenaren kennen, komen we weer buiten en na de bewondering voor de versterving in steen, wijdt mijn gids nu weer al zijn belangstelling aan de soms zeer bizarre namen der lokaliteiten die hier opnieuw welig tieren.

'Kijk,' zegt Elsschot met het enthousiasme van een philatelist voor een exotische postzegel, 'daar heb je er zelfs een met Griekse karakters. Aan deze kant van de straat heeft Scandinavië een definitieve overwinning behaald', en met genoegen leest hij weer alle Noorse namen. Met voldoening én met een zucht omdat hij er mij niet meer van kan laten genieten, monstert hij nog een keer de collectie, met de verzekering dat dit mischien twintig procent van het geheel is.

Geen tien minuten later staan we voor wat Elsschot een van de mooiste huizen van Antwerpen noemt, het brouwers- of waterhuis, dat tot 1927 nog aan veertien burgers en een brouwerij water leverde. Aan de straatkant heeft het een hardstenen Renaissancepoortje met de moutkorven en roerspanen, het embleem der brouwers. Een prettige tijd moet het zijn geweest toen er zulke poortjes als ingang gebouwd werden.

Een conciërge komt vriendelijk opendoen. Haar Vlaams is laag van toon, melodieus en warm. Soms hoor ik wat ze zegt, soms stroomt het als water veraf voorbij, maar altijd blijft de warme klank van iemand die steeds nieuwe dierbaarheden ontdekt bij wat haar omringt en er met ons, als goede vrienden, over spreken wil.

Kijk, die trap naar de tweede verdieping. Zulk lofwerk, meneer, is het niet, dat ziet ge in heel Antwerpen niet. En dit...

We staan in de grote kamer waar de brouwers eenmaal vergaderden. Later zie ik pas de onderdelen: de zwart-wit marmeren vloer, het goudleren behang, gesmoord gulden tussen het zwart, de smalle, lange tafel, de witgevlamde grijze kolommen van het marmer aan de schouw, en de tintelende kroon die Venetiaanse meesters eens in Antwerpen geblazen hebben. Voornaam is deze kleine zaal, intiem en deftig als de vertrekken van dat burgerpaleis, het Plantijnmuseum, dat mij persoonlijk zoveel liever is dan de barok van die andere vermaarde behuizing: het Rubenshuis.

‘Daar.’ Elsschot heeft een van de stoelen bij het raam uit de rij genomen en omgekeerd. ‘Die zitting is vernieuwd, maar door elkaar geslagen banden houden het niet. Hier is dat goed,’ en hij neemt een andere. Als een vakman onderzoekt hij het meubel en drukt zijn duimen in de zitting, ongegeneerd, zoals hij ongegeneerd, met de grootste exactheid, de taal onderzoekt.

Hij draait zich om. ‘Weet U wie de ontwerper van dit huis is geweest en van de vier-en-twintig brouwerijen die er bij zijn gebouwd? Schoonbeke. In 1552.’

Schoonbeke, wel ja, een van de nevenfiguren in *Tsjip*, de promotor ook van de ongelukkige kaasmagnaat, maar Elsschot heeft zich alweer omgekeerd, onderzoekt de stoel verder, tot hij eindelijk is bevredigd.

De conciërge brengt ons naar de molen beneden, waar eens twee paarden rond gingen en nog de houten buizen, 6 à 7 meter lang, liggen die eens het water leidden. Het is een ruimte, in zijn soort even voornaam als de gildezaal boven. Donker zijn de kleuren: bruin, zwart, blauw, de schred van het paard, geduldig en zwaar, schijnt er voor altijd in bewaard.

Opeens draait Elsschot, die uit zichzelf nooit een woord over literatuur spreekt, zich naar mij om. ‘Hier ben ik met Nijhoff geweest, kort voor zijn dood. Het maakte heel veel indruk op hem. Hij vond de ruimte prachtig. Dat komt ook, het heeft zoveel sfeer.’

Des middags, er schiet weer licht langs de hemel, en we lopen hofje in hofje uit, grote binnenvlakken nu met gras en roze-purperen phloxen tegen gele muren, brengt een hoge rijpoort ons achter voornamer behuizing. Op de achtergrond een tuinhuis van witte klinkers, waarschijnlijk eind achttiende eeuw, bizar als de romantische tuinaanleg toen was. Elsschot staat zich met twee anderen die bij ons zijn gekomen, over de huizen te beraden. Ze zijn in restauratie, er is een frappante tegenstelling tussen de dode vensters links en de slanke ramen, gekroond met een tympanon rechts. Als een geboren bouwmeester is Elsschot aan het bespreken en calculeren. Het zijn nog historische huizen ook, want in het ene werd na Egmonts onthoofding zijn weduwe in feite gevangen gezet, én het andere? Wel, vertelt Elsschots zoon me, daar is *Kaas* begonnen. U weet wel, die ouwe heer die een cercle houdt. Nog eens Schoonbeke!

De patriciërshuizen verlaten we weer voor een laatste hofje. Elsschot overlegt meteen: Die roodstenen walle-tjes zouden gesloopt moeten worden. Dan zou je eens zien hoe prachtig de blanke muren daarachter zouden uitkomen. In zijn geestdriftige besprekingen is hij vlak voor een huisdeurtje blijven staan dat opeens geopend wordt. Als een lichtschuwe muis die de kater ontwaart, daar doet het gezicht van de bewoonster het meest aan denken. In een oogwenk is ze weg over de ronde keitjes. Geen spier van zijn gezicht heeft Elsschot daarnet vertrokken, maar nu vonkt het in zijn grauwe ogen, uitdagend, weerbarstig, net als bij een jongen van acht.

We glimlachen nog, woordloos, als er een wonderlijk getik nadert: een bewoonster met rechts een zwart houten stompje als voet. Onbewogen sta ik te kijken, enkel lichtelijk verbaasd dat ze zo handig manoeuvreert. Daar hoor ik naast me de schrijver van *Het Been* uit de grond van zijn hart zeggen: ‘Alleen al voor dat mens zouden ze die keien moeten opruimen.’ En wat anders dan dit erbarmen, dat bijna een aanklacht is, is Elsschots kern.

Het favoriete Vlaamse boek

Het Nederlandse tijdschrift *BOEK* brengt in het nummer van november/december 2011 een fraaie special over Vlaamse boeken en auteurs. Zo worden zeven Vlaamse schrijvers ondervraagd over hun favoriete Vlaamse boek. 'Eén naam komt steeds terug: Willem Elsschot' is de constatering. Annelies Verbeke schrijft bijvoorbeeld:

'*Kaas* is geen originele keuze. Ik denk dat het ook de meest vertaalde Vlaamse roman is: ik heb het al vaak opgemerkt in buitenlandse boekhandels. Ik houd van het tragikomische hoofdpersonage Laarmans, zijn overtuigende opgang en ondergang in zo weinig bladzijden.

Heerlijk is de passage in de trein uit Amsterdam, waar Laarmans een contract heeft ondertekend zodat hij nu echt kaashandelaar is. Zelden heeft iemand het zwelgen in verlangens en fantasieën zo mooi beschreven.

Elsschot zet mensen neer als idioten en tegelijk als aandoenlijke wezens. Dat Laarmans' kinderen de kaas proberen te verkopen op school, is om te huilen. En tegelijk is het boek vaak zo grappig.

Elsschots stijl is veel minder Vlaams dan die van zijn tijdgenoten, en dat maakt waarschijnlijk dat zijn boeken een langer leven beschoren zijn, want ook de jongere Vlamingen van vandaag voelen nog maar weinig binding met iets wat in de Vlaamse taal is geschreven. Standaard Nederlands is toch de norm geworden. Bovenal zijn het Willem Elsschots speelse, gebalde stijl, zijn humor en zijn mensbeeld die mij bekoren.'

Kaas: 'verplicht managementboek'

'*Kaas* kreeg ik aanbevolen van mijn leraar Nederlands toen ik een jaar of 16 was. We lazen *Bint* van Bordewijk. Dat vond ik zo'n geweldig boek, daarna moest ik maar eens Elsschot en Nescio proberen. Tenenkrommend hoe Laarmans zienderogen zijn ondergang tegemoet gaat en ondertussen zo tevreden met zichzelf is. Hij huurt een kantoor, koopt een dure typemachine en vult zijn kelder met een ton kaas. Maar als hij in een winkel komt, durft

hij zich niet voor te stellen als kaashandelaar.

Zulke fouten lijken grappig, maar worden elke dag gemaakt. *Kaas* zou een verplicht managementboek moeten zijn'.

Daniel Ropers, directeur van bol.com, in *KB-magazine*, 1 november 2011.

De Willem Elsschot Bibliotheek

De start van het veertiende werkingsjaar van het genootschap is een feit. De memorabele Elsschotjaren, die Elsschot als een blijvende literaire icoon aan de Antwerpse metropool moeten verbinden, liggen achter ons en hebben een enorme productie van Elsschotpublicaties opgeleverd.

In het ledenpakket zal Willem Elsschot vanzelfsprekend nog prominent aanwezig blijven, maar in de voorbije jaren werd zijn werk in alle denkbare varianten in de pakketten opgenomen. Een extra aanvulling met boeken van hoge kwaliteit moet in de toekomst het aanbod verrijken. Daarom verschuiven wij de centrale focus naar de *Willem Elsschot Bibliotheek (WEB)*. Daarin willen wij jaarlijks een aantrekkelijk boekenpakket onderbrengen, met tijdgenoten van Elsschot, geest- of stijlverwanten, uit de literatuur maar ook uit andere kunsten (schilderkunst, fotografie, muziek, enz.). Elsschot blijft dus onze inspiratiebron.

Op woensdag 21 september 2011 organiseerde het Willem Elsschot Genootschap het eerste Nederlandse benefietdiner *Lijmen bij Dwaallicht*, in de prachtige Burgerzaal van het Rotterdamse stadhuis, met burgemeester Ahmed Aboutaleb als onze gastheer.

Ondertussen lopen de voorbereidingen voor het twaalfde Antwerpse benefietdiner, dat plaatsvindt in de vertrouwde KBC Boerentoren te Antwerpen op 6 maart 2012. De Nederlandse oud-minister-president Jan Peter Balkenende, partner bij Ernst & Young en professor aan de Erasmus Universiteit Rotterdam voor de leerstoel *Governance, Institutions and Internationalization*, is de eerste gastspreker. Daarna zal Annemie Turtelboom, de nieuwe minister van Justitie in de Belgische federale regering, haar persoonlijke beschouwingen ten beste geven over Willem Elsschot. Traditiegetrouw worden beide sprekers ingeleid door Peter Vandermeersch.

Wij wensen u alvast een schitterend jaar 2012 toe, met veel plezier bij het lezen van de selectie uit de *Willem Elsschot Bibliotheek*.

Cyriel Van Tilborgh

COLOFON

Deze editie van de nieuwsbrief *Achter de schermen*, uitgegeven door het Willem Elsschot Genootschap v.z.w., verscheen in januari 2012 in een oplage van 700 exemplaren, bestemd voor de leden van het W.E.G.

Lezersservice

<http://www.weg.be>
info@weg.be
Bank

België:

IBAN: BE30 4098 5788 4111

BIC: KREDBEBB

Nederland:

IBAN: NL76ABNA0 5328 77713

BIC: ABNANL2A

Secretariaat

Lijsterbeslaan 6 | B-2920 Kalmthout | België
Tel. & fax: + 32 3 666 78 70

Redactie

Cyriel Van Tilborgh
(cyriel.van.tilborgh@skynet.be)
Thijs Wierema
Tel: + 31 20 6 242 950

Bestuur

Voorzitter: Cyriel Van Tilborgh

Vice-voorzitter: Vic van de Reijl

Bestuursleden:

Jan Maniewski

Yvan De Roover

Janny Nijhof

Koen Rymenants

W.E.G.-fotograaf: Alain Giebens

(alain.giebens@skynet.be)

Administratieve ondersteuning: Iris De Rijcker

Ereleden W.E.G.

AMVC-Letterenhuis

Canvas

De Groene Amsterdammer

De Morgen

De Standaard

Ernst & Young

Gazet van Antwerpen

Het Belang van Limburg

Het Parool

KBC Bank & Verzekering

Knack-Weekend

Lessius Hogeschool

McKinsey & Company

Mercator Verzekeringen

Opzij

Propria Cures

Psychologie Magazine

Vlaams Fonds voor de Letteren

Vrij Nederland

VVL BBDO

Lay-out & druk

Jan Vanriet, Jan Depover

EPO